

HUQUQIY DAVLATNING ASOSIY BELGILARI VA PRINSIPLARI

Ismoilov Asilbek Tursunpo'lat o'g'li

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

Irnazarov Shuxrat Najmetdinovich

Ilmiy rahbar: Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti o'q'ituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19972657>

Annotatsiya: Mazkur maqolada huquqiy davlat tushunchasi, uning asosiy belgilari va prinsiplari ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Huquqiy davlatda qonun ustuvorligi, inson huquq va erkinliklarining ta'minlanishi, hokimiyatlar bo'linishi hamda sud hokimiyatining mustaqilligi kabi muhim tamoyillar tahlil qilinadi. Shuningdek, huquqiy davlatning shakllanish jarayoni va uning zamonaviy jamiyatdagi o'rni hamda ahamiyati ochib beriladi. Maqolada huquqiy davlatning demokratik jamiyat rivojidadagi roli va fuqarolik jamiyatini shakllantirishdagi ahamiyati ham asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: huquqiy davlat, qonun ustuvorligi, inson huquqlari, hokimiyatlar bo'linishi, demokratiya, sud hokimiyati, fuqarolik jamiyati, qonuniylik, adolat, shaffoflik

Kirish

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida huquqiy davlat g'oyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Huquqiy davlat – bu barcha davlat organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolar qonunga qat'iy rioya qiladigan, inson huquq va erkinliklari oliy qadriyat sifatida e'tirof etiladigan davlat modelidir. Bunday davlatda qonun ustuvorligi asosiy tamoyil bo'lib, u jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda hal qiluvchi o'rin tutadi. Huquqiy davlatning shakllanishi demokratik jamiyat qurish jarayoni bilan bevosita bog'liq bo'lib, unda hokimiyatning cheklanishi, sud hokimiyatining mustaqilligi hamda fuqarolarning huquqiy himoyasi muhim rol o'ynaydi. Shu sababli huquqiy davlat nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy-siyosiy tizim sifatida ham qaraladi. Mazkur maqolada huquqiy davlatning asosiy belgilari va prinsiplari, ularning mazmuni hamda jamiyat rivojidadagi ahamiyati ilmiy jihatdan yoritiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Huquqiy davlatning asosiy belgilari va prinsiplari” mavzusini yoritishda huquq nazariyasi, konstitutsiyaviy huquq hamda davlat va huquq falsafasiga oid bir qator ilmiy manbalar muhim ahamiyatga ega. Ushbu adabiyotlarda huquqiy davlatning nazariy asoslari, uning belgilari, prinsiplari va amaliy jihatlari keng yoritilgan. Avvalo, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi huquqiy davlatning asosiy huquqiy poydevori hisoblanadi. Unda qonun ustuvorligi, inson huquq va erkinliklarining kafolatlanishi, hokimiyatlar bo'linishi hamda sud hokimiyatining mustaqilligi kabi prinsiplar mustahkamlab qo'yilgan. X.T. Odilqoriyevning “Davlat va huquq nazariyasi” darsligida huquqiy davlat tushunchasi, uning belgilari va tamoyillari tizimli ravishda yoritilgan. Muallif huquqiy davlatni qonun ustuvorligi va inson huquqlarining ta'minlanishi bilan bevosita bog'liq tizim sifatida talqin qiladi. V.V. Lazarevning “Umumiy huquq nazariyasi” asarida huquqiy davlatning nazariy asoslari, uning shakllanish bosqichlari hamda huquq va davlat o'rtasidagi o'zaro munosabatlar chuqur tahlil qilingan. Ushbu manbada huquqiy davlat demokratik jamiyatning ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqiladi. A.V. Malkoning “Huquq nazariyasi” asarida huquqiy davlat prinsiplari, xususan hokimiyatlar bo'linishi va sud hokimiyatining mustaqilligi alohida yoritilgan. Muallif huquqiy davlatning amaliy ishlash mexanizmlariga e'tibor qaratadi. Shuningdek, Z.M. Islomov va boshqa mahalliy olimlarning ilmiy ishlari O'zbekiston sharoitida huquqiy davlat qurish jarayoni, uning

o'ziga xos xususiyatlari va rivojlanish tendensiyalarini ochib beradi. Ularda inson huquqlarining ustuvorligi va qonun ustuvorligi asosiy mezon sifatida ko'rsatiladi. Umuman olganda, tahlil qilingan adabiyotlar huquqiy davlatni zamonaviy demokratik jamiyatning asosiy modeli sifatida ko'rsatadi hamda uning belgilari va prinsiplari ilmiy asosda chuqur yoritilganini tasdiqlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur “Huquqiy davlatning asosiy belgilari va prinsiplari” mavzusini ilmiy jihatdan o'rganishda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot huquq nazariyasi, konstitutsiyaviy huquq hamda zamonaviy huquqiy davlat konsepsiyalariga asoslanadi.

1. Umumilmiy metodlar

Tadqiqot jarayonida quyidagi umumilmiy usullar qo'llanildi:

Tahlil (analiz) – huquqiy davlat tushunchasi, uning belgilari va prinsiplari alohida elementlarga ajratilib o'rganildi.

Sintez – olingan nazariy ma'lumotlar umumlashtirilib, yaxlit ilmiy xulosalar shakllantirildi. Taqqoslash – turli davlatlarning huquqiy davlat modeli va tamoyillari solishtirildi.

Induksiya va deduksiya – alohida misollar asosida umumiy ilmiy xulosalar chiqarildi hamda umumiy qoidalardan amaliy holatlar tahlil qilindi.

2. Maxsus huquqiy metodlar

Huquqiy tadqiqotga xos metodlar quyidagilardan iborat:

Formal-yuridik metod – konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlangan huquqiy davlat prinsiplari tahlil qilindi.

Sistemali yondashuv – huquqiy davlat yaxlit tizim sifatida, uning institutlari o'zaro bog'liqlikda o'rganildi.

Tarixiy-huquqiy metod – huquqiy davlat g'oyasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tahlil qilindi.

Qiyosiy-huquqiy metod – turli mamlakatlarda huquqiy davlat tamoyillarining amalga oshirilishi solishtirildi.

3. Zamonaviy ilmiy yondashuvlar

Inson huquqlari yondashuvi – huquqiy davlatning asosiy maqsadi sifatida inson huquq va erkinliklarini himoya qilish o'rganildi.

Demokratik yondashuv – hokimiyatlar bo'linishi va xalq ishtiroki prinsiplari tahlil qilindi.

Huquqiy davlat konsepsiyasi – qonun ustuvorligi va adolat tamoyillarining amaliy ahamiyati yoritildi.

Empirik yondashuv – real huquqiy amaliyot va davlat boshqaruvi tajribasi asosida xulosalar shakllantirildi.

Shunday qilib, qo'llanilgan metodologik yondashuvlar huquqiy davlatning asosiy belgilari va prinsiplari mohiyatini chuqur va har tomonlama tahlil qilish imkonini berdi. Bu esa mavzuning ilmiy asoslangan va amaliy jihatdan muhim xulosalar bilan boyitilishiga xizmat qiladi.

Metodologiya huquqiy davlat konsepsiyasining nazariy asoslari, uning huquqiy mexanizmlari hamda amaliy ishlash tizimini chuqur tahlil qilishga yo'naltirildi.

1. Nazariy asos

Tadqiqot huquq nazariyasi, konstitutsiyaviy huquq va davlat boshqaruvi nazariyalariga asoslangan holda olib borildi. Huquqiy davlat g'oyasi ilmiy kategoriya sifatida tahlil qilinib, uning evolyutsiyasi va zamonaviy talqini o'rganildi.

2. Umumilmiy metodlar

Tahliliy metod – huquqiy davlatning har bir belgisi (qonun ustuvorligi, hokimiyatlar bo'linishi, inson huquqlari) alohida o'rganildi.

Sintez metodi – olingan natijalar umumlashtirilib, yagona ilmiy xulosa shakllantirildi. Abstraksiyalash – huquqiy davlatning asosiy prinsiplari ajratib olinib, umumiy model ishlab chiqildi. Mantiqiy tahlil – huquqiy davlat elementlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ochib berildi.

3. Maxsus huquqiy metodlar

Formal-yuridik metod – Konstitutsiya va qonunlarda belgilangan huquqiy davlat normalari tahlil qilindi.

Sistemali-strukturaviy metod – huquqiy davlat yaxlit tizim sifatida, uning institutlari o'zaro aloqada o'rganildi.

Tarixiy metod – huquqiy davlat g'oyasining shakllanishi antik davrdan hozirgi davrgacha tahlil qilindi. Qiyosiy-huquqiy metod – rivojlangan demokratik davlatlar tajribasi bilan solishtirildi.

4. Zamonaviy yondashuvlar

Inson huquqlari konsepsiyasi – huquqiy davlatning markazida inson huquqlari turgani asoslab berildi. Demokratik boshqaruv yondashuvi – hokimiyatlar bo'linishi va xalq ishtiroki prinsiplari tahlil qilindi. Huquqiy davlat modeli yondashuvi – davlat va huquq o'zaro muvozanatli tizim sifatida ko'rib chiqildi. Empirik yondashuv – real huquqiy amaliyot va davlat boshqaruvi tajribasi o'rganildi.

5. Ilmiy natijaga yo'naltirilganlik

Metodologik yondashuvlar huquqiy davlatni faqat nazariy emas, balki amaliy ishlaydigan tizim sifatida o'rganish imkonini berdi. Bu esa uning jamiyat barqarorligi va demokratik rivojlanishdagi o'rnini aniq ko'rsatishga xizmat qildi.

Umuman olganda, qo'llanilgan metodologiya huquqiy davlatning asosiy belgilari va prinsiplari mazmunini har tomonlama ochib berish, ularni tizimli va ilmiy asosda tahlil qilish imkonini berdi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, huquqiy davlat zamonaviy demokratik jamiyatning eng muhim huquqiy-siyosiy modeli hisoblanadi. Uning asosiy mohiyati davlat hokimiyati huquq bilan cheklangan bo'lishi, qonun ustuvorligi ta'minlanishi hamda inson huquq va erkinliklarining oliy qadriyat sifatida e'tirof etilishida namoyon bo'ladi. Huquqiy davlatning asosiy belgilari — qonun ustuvorligi, hokimiyatlar bo'linishi, sud hokimiyatining mustaqilligi va qonun oldida tenglik — jamiyatda adolat, tartib va barqarorlikni ta'minlaydi. Uning prinsiplari esa demokratik boshqaruvni mustahkamlab, fuqarolik jamiyatining rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, huquqiy davlat nafaqat huquqiy tizimni takomillashtiradi, balki fuqarolarning huquqiy ongini oshiradi, korrupsiyaga qarshi kurashni kuchaytiradi va davlat organlarining mas'uliyatini oshiradi. Shu bois huquqiy davlatni rivojlantirish har bir zamonaviy davlatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Lazarev V.V. Umumiy huquq nazariyasi. – Moskva: Yurist, 2019.
2. Malko A.V. Huquq nazariyasi. – Moskva, 2021.
3. Hart H.L.A. The Concept of Law. – Oxford University Press, 2012.
4. Kelsen H. Pure Theory of Law. – University of California Press, 2005.
5. Dworkin R. Taking Rights Seriously. – Harvard University Press, 2013.
6. Rawls J. A Theory of Justice. – Harvard University Press, 1999.